

Suomalaisten suhtautuminen huumeisiin ja huumepolitiikkaan

Mielipiteet ja asenteet väestössä 2002

PEKKA HAKKARAINEN – LEENA METSO

Johdanto

Tieto siitä, mitä kansalaiset ajattelevat huumeista, huumeongelmista ja yhteiskunnan politiikkavalinnoista, on kiinnostavaa monesta näkökulmasta. Suomessa harjoitetun huumepolitiikan yhtenä kulmakivenä on pidetty huumekielteisten asenteiden ylläpitämistä väestössä. Vaikka 1990-luvun lopulla uudistetussa huumepolitiikan periaateohjelmassa (Huumeasainestrategia 1997) tätä ei enää korosteta, se on edelleenkin leimannut vahvasti huumeista käytyä julkista keskustelua. Huumeiden vaarallisuutta korostavasta ja käytön tuomitsevista linjasta poikkeaviin puheenvuoroihin on reagoitu voimakkaasti. Esimerkiksi kevään 2003 eduskuntavaaleissa Vihreän liiton erään kansanedustajaehdokkaan henkilökohtainen kannanotto kannabiksen laillistamisen puolesta haukasi huomattavan osan puolueen julkisuudessa saamasta huomiosta. Tiukan reagoinnin taustajajatuksena on ollut näkemys, jonka mukaan kielteisten asenteiden lientyminen johtaa huumekeuhkailujen ja huumeiden käytön lisääntymiseen ja sitä kautta huumehaittojen ja -ongelmien kasvuun.

Pyrkimys korostaa kielteisen asenne- ja mielipideilmaston merkitystä on herättänyt myös kritiikkiä. Suomalaisten huumeasenteita ja mielipiteitä tutkineen Juha Partasen (2002) mukaan huumeisiin suhtaudutaan Suomessa jo muutenkin narkofobisesti. Kriittisissä puheenvuoroissa on tuotu esiin vaara, että jos huumekeuhkailuun suhtaudutaan pelkästään torjuvasti ja korostuneen kielteisesti, se sulkee huumeiden käyttäjät helposti sosiaalisen ja yhteiskunnallisen tuen ulkopuolelle ja nostaa korkealle kynnyksen hakea apua.

Toisaalta on pelätty sitä, että jos vaaroja korostetaan tosiasiat sivuuttaen, niin asiallinenkin valistus ja ennaltaehkäisy saattavat menettää uskottavuutensa (Salasuo 2004). Itse perusajatus kielteisten asenteiden ennalta ehkäisevästä vaikutuksesta on asetettu kyseenalaiseksi sosiaalipsykologisessa tutkimuksessa: nuoret tekevät kokeilupäätöksen ilmeisen sattumanvaraisesti ja tilannesidonnaisesti (Rantanen 1996). Viimeaikaisissa ennaltaehkäisyä koskevissa asiantuntijapuheenvuoroissa on korostettu avointa keskustelua ja faktaperustaltaan kestävä otetta (esim. Soikkeli 2002). Vuonna 2001 käynnistetyssä valtakunnallisessa huume-tiedotuskampanjassa tavoitteena oli avartaa julkista huumekeuhkailua ja herättää moniarvoista pohdintaa huumeongelman eri puolista (Jallinoja & Piispa & Tigerstedt 2003). Tässä artikkelissa esitettävät vuoden 2002 päihdetutkimuksen tulokset kertovat, miten suomalaisten asenteet ja mielipiteet asettuvat tähän keskusteluun. Miten huumekielteisiä suomalaisten huume-näkemykset nykyään ovat?

Toinen mielenkiintoinen näkökulma väestön mielipiteisiin avautuu, kun tarkastellaan niiden suhdetta harjoitettuun huumepolitiikkaan. Tukevatko kansalaisten mielipiteet valittuja toimintamalleja ja -tapoja vai ovatko ne niitä vastaan? Erittäin uusien, vasta hiljan käyttöön otettujen toimenpiteiden osalta on mielenkiintoista tietää, mitä niistä ajatellaan ja näyttäytyvätkö ne suomalaisten silmissä legitimeinä.

Kolmas kiinnostava näkökulma on vertaileva. Poikkeavatko suomalaisten asenteet ja mielipiteet muiden maiden kansalaisten näkemyksistä? Huume-tutkimuksen tärkeimmistä tietokannoista tehdyn haun perusteella kansainvälisestä kirjallisu-

desta löytyy suhteellisen vähän viitteitä laajempiin, koko väestöä koskeviin tutkimuksiin. Harvinaisena poikkeuksena voi mainita Pohjoismaissa 1990-luvun alkupuoliskolla tehdyn väestötutkimuksen, jossa kansalaisten asenteita ja mielipiteitä kartoitettiin samalla kyselylomakkeella Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa (Hakkarainen & al. 1996). Isossa-Britanniassa huume-mielipiteitä on seurattu väestön asenteita koskevan yleisemmän kartoituksen (British Social Attitudes Survey) yhteydessä (Gould & Stratford 2002).

Yksi vertailumahdollisuus on tarkastella huume-mielipiteitä suhteessa laillisia päihteitä koskeviin mielipiteisiin. Miltä suomalaisten huumeikäsitteet näyttävät, kun niitä verrataan heidän alkoholia ja tupakointia koskeviin näkemyksiinsä? Ajallisen vertailun perspektiivistä voidaan kysyä, ovatko kansalaisten näkemykset huumeista ja huume-politiikasta ajan myötä muuttuneet?

Suomessa on 1990-luvun alusta lähtien ryhdytty huumeiden käyttöä koskevissa väestökyselyissä seuraamaan myös asenteita ja mielipiteitä (Kontula & Koskela 1992; Kontula 1997; Partanen & Metso 1999). Lisäksi Kansanterveyslaitoksen vuosittain toteuttamaan aikuisväestön terveyskäyttäytymistutkimukseen on vuodesta 2001 lähtien sisällytetty muutama huumeisiin liittyvä mielipidekysymys (Jallinoja & Helakorpi & Uutela 2003). Tässä käsiteltävinä ovat vuoden 2002 päihdetutkimuksen huumeasenteita ja -mielipiteitä koskevat osat; tulokset huumeiden käytöstä on raportoitu aikaisemmin (Hakkarainen & Metso 2003). Artikkelissa kuvataan, mitä suomalaiset huumeista ja huume-politiikasta ajattelevat ja millaisiin sosiodemografisiin tekijöihin keskeiset mielipide-erot kytkeytyvät. Osa vuoden 2002 lomakkeen kysymyksistä oli kysytty myös aikaisemmissa tutkimuksissa, mikä tekee mahdolliseksi asenteiden ja mielipiteiden ajallisen vertailun. Lisäksi tarkastellaan sitä, mistä ihmiset olivat tietonsa huumeista hankkineet ja mitä tietolähteitä he pitivät itselleen tärkeimpinä.

Tutkimusaineisto

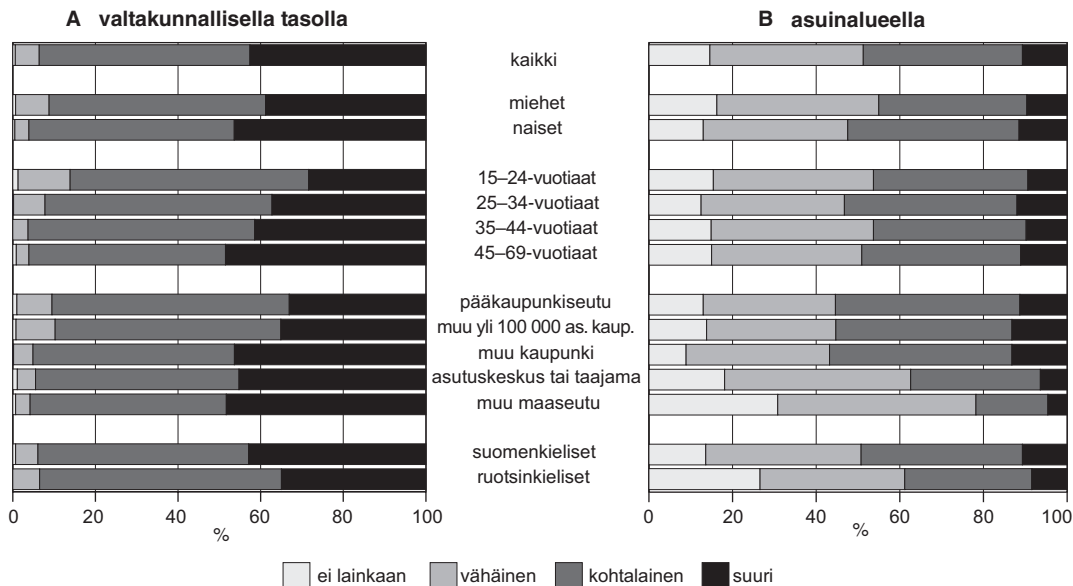
Tilastokeskus keräsi tutkimuksen aineiston 15–69-vuotiaille suomalaisille osoitettuna postikyselynä syksyllä 2002. Tutkimuksen otos oli 4 053. Vastaukset saatiin 2 541 henkilöltä. Vastausprosentiksi muodostui siten 63, joka on ver-

raten hyvä. Ahvenanmaa ja laitoksissa asuva väestö suljettiin otoksen ulkopuolelle. Muutoin aineisto edustaa kaikkia mainitun ikäisiä suomalaisia ja heidän mielipiteitään. (Aineistonkeruun yksityiskohdista, ks. Hakkarainen & Metso 2003.)

Lomakkeen asenne- ja mielipidekysymykset voidaan ryhmitellä neljään teemaan. Ensimmäisen ryhmän kysymykset koskivat *huumeongelman määrittelyä*. Niissä tiedusteltiin vastaajilta heidän näkemyksiään huumeongelman suuruudesta ja huumeiden käytön aiheuttamasta väkivallan pelosta sekä pyydettiin arvioita siitä, aiheutuuko yhteiskunnalle enemmän ongelmia alkoholista vai huumeista. Toisen teemaryhmän aiheena oli *riskien havaitseminen*: vastaajilta kysyttiin käsityksiä eri aineiden kokeiluun ja käyttöön liittyvistä riskeistä. Kolmannen teemaryhmän kysymyksissä käsiteltiin *huumeiden laillistamista ja oikeutta käyttää eri aineita* ja neljännessä teemaryhmässä aiheena oli suhtautuminen *huumeiden yhteiskunnallisiin torjuntatoimiin*. Kahdessa viimeksi mainitussa teemassa oli siis kyse politiikan valinnoista ja niitä koskevista näkemyksistä.

Ennen tulosten esittelyä on syytä huomauttaa joistakin mielipidemittauksiin liittyvistä heikkouksista. Keskeinen ongelma liittyy siihen, että mielipidetutkimuksissa yksilöt eristetään toisistaan ja asetetaan vastaamaan kysymyksiin, joiden aihepiiriin he välttämättä eivät ole kovinkaan hyvin perehtyneet. Huumeekysymysten kaltaisten monimutkaisten yhteiskunnallisten kysymysten kohdalla on jokseenkin mahdotonta laatia täysin yksiselitteisiä kysymyksiä, joihin ihmiset voisivat vastata samoin perustein. Yksilöllistä vaihtelua sisältäyty varmasti esimerkiksi siihen, miten huumeongelman suuruus ymmärretään tai miten huumeiden käytön riskit mielletään. Pierre Bourdieun (1985) mukaan mielipidemittausten prosenttilukuina ilmoitetut tulokset ovat verraten abstrakti mittari sille, mitä ihmiset todella ajattelevat. Yhtenäisempään tulokseen päästäisiin ehkä ryhmissä, joissa keskustellen sovittaisiin yhteistä määrittelyistä ja kysymyksiin liittyvistä eri näkökulmista. Tällä tavoin on kuitenkin käytännössä mahdotonta ylittää kattavaan väestötason tietoon. Nimettömän, yksityisesti täytettävän lomakkeikyselyn etuna on myös se, että ihmiset voivat siinä ilmaista kantansa luottamuksellisesti ja ilman välitöntä sosiaalista painetta tai leimautumisen pelkoa. Voimakkaasti mielipiteitä jakavassa yhteiskunnallisessa kiistakysymyksessä tämä on merkittävä seikka. Osa kysymyksistä on toistettu

Kuvio 1. Huumeongelman koettu suuruus väestöryhmittäin (a) valtakunnallisella tasolla ja (b) asuinalueella, %

useissa tutkimuksissa ja siten ikään kuin testattu ja havaittu toimiviksi.

Käsitykset huumeongelmasta

Tiedotusvälineet ovat viime vuosina käsitelleet huumeita alati laajenevana, koko yhteiskuntaa ja kaikkia kansalaisia koskevana ongelmana (Piispa 2001). Tätä taustaa vasten on mielenkiintoista tarkastella, mitä kansalaiset ajattelevat tilanteesta. Kuviossa 1 eritellään vastauksia kysymykseen, joka koski huumeongelman koettua suuruutta. Kysymys jakaantui kahteen osaan. Vastaajia pyydettiin arvioimaan huumeongelman suuruutta erikseen a) maassamme ja b) omalla asuinalueella. Tulokset esitetään kuviossa mielipide-erojen kannalta merkittävimpien taustatekijöiden – sukupuolen, iän, asuinpaikan ja kieliryhmän – mukaan. Koska mielipiteissä ei varttuneemmissa ikäryhmissä juuri ilmennyt eroja, yli 45-vuotiaat on luokiteltu kuviossa yhteen ryhmään.

Huomio kiinnittyy ensiksi siihen, että huumeet nähdään varsin yksimielisesti valtakunnallisesti merkittäväksi ongelmaksi Suomessa. Vain kymmenesosa vastaajista piti huumeongelmaa vähäisenä tai olemattomana ja ainoastaan yksi prosentti valitsi vaihtoehdon ”ei lainkaan ongelma”. Puolet vastaajista oli sitä mieltä, että valtakunnan tasolla

huumeet ovat kohtalainen ongelma ja lähes yhtä moni valitsi vaihtoehdon ”suuri ongelma”. Kansalaismielipide näyttäisi näin myötäilevän tiedotusvälineissä esitettyä näkemystä huumeista vakavasti otettavana sosiaalisena ongelmana.

Vastaajien omaa kokemuksentään lähempänä olevan huumeetilanteen arvioinnit olivat sen sijaan selvästi maltillisempia. Noin puolet vastaajista piti oman asuinalueensa huumeongelmaa vähäisenä tai olemattomana. Kaikista vastaajista 15 prosenttia koki asuvansa alueella, jolla ei ole lainkaan huumeongelmia. Kohtalaiseksi ongelmaksi huumeet asuinalueellaan näki 38 prosenttia vastaajista. Valtakunnan tilannearviointeihin nähden lohdullinen tulos on se, että niiden vastaajien osuus, jotka kokivat huumeongelman suureksi omalla asuinalueellaan, jäi 11 prosenttiin.

Ongelman koettu suuruus vaihtelee sosiaalisten taustatekijöiden mukaan. Naiset näyttävät olevan jonkin verran miehiä taipuvaisempia valitsemaan ongelmaa korostavia vastausvaihtoehtoja. Myös iän myötä huoli maan huumeetilanteesta kasvaa: nuorimmassa ikäryhmässä 28 prosenttia vastaajista määritteli huumeet suureksi ongelmaksi maassamme, mutta yli 45-vuotiaiden keskuudessa vastaava osuus oli 51 prosenttia.

Maaseudun asutuskeskuksissa ja taajamissa sekä muulla maaseudulla koettiin asuinalueilla selvästi vähemmän huumeongelmia kuin kaupun-

Taulukko 1. Huumeongelman aiheuttama väkivallan pelko sukupuolen, iän, asuinpaikan ja kieliryhmän mukaan, %

	Kyllä %	Ei %	Vaikea sanoa, %
Kaikki	40	30	31
Sukupuoli			
miehet	34	35	30
naiset	45	24	31
Ikäryhmä			
15–24	26	43	31
25–34	45	29	26
35–44	47	26	27
45–69	40	26	34
Asuinpaikka			
pääkaupunkiseutu	51	22	26
muu yli 100 000 asu-			
kaan kaupunki	41	31	28
muu kaupunki	40	30	30
asutuskeskus tai taajama	33	34	33
muu maaseutu	30	35	36
Kieliryhmä			
suomenkieliset	39	30	31
ruotsinkieliset	47	25	29

geissa tai pääkaupunkiseudulla. Tämä ei ole yllättävää: erot kuvastavat verraten suoraan sitä, miten yleisiä huumeiden kokeilu ja käyttö mainituilla alueilla ovat (Hakkarainen & Metso 2003). Mutta kun siirrytään valtakunnan tason tilannearviointiin, maaseudulla ja pienemmillä paikkakunnilla maamme huumeongelma nähdään selkeästi huolestuttavampana kuin pääkaupunkiseudulla ja muissa suurimmissa kaupungeissa, mikä on aivan päinvastaisessa suhteessa huumeiden todelliseen levinneisyyteen. Ulkopuolisten silmin huumeiden tilanne vaikuttaa pahemmalta kuin niiden mielestä, jotka elävät arkeen ympäristöissä, joissa huumeiden jonkinasteisen läsnäolon on ehkä jo jossain määrin totuttu.

Ruotsinkieliset vastaajat kokivat omilla asuinalueillaan jonkin verran vähemmän huumeongelmia kuin suomenkieliset vastaajat. Ruotsinkieliset olivat myös hiukan suomenkielisiä pidättyvämpiä arvioimaan huumeet suureksi ongelmaksi maassamme, mutta tämä ero ei ole tilastollisesti merkitsevää.

Vastaajia pyydettiin myös vertaamaan huumeongelmaa alkoholista aiheutuviin ongelmiin. Runsaat 30 prosenttia vastaajista katsoi, että huumeiden käyttö aiheuttaa Suomessa enemmän ongelmia kuin alkoholin käyttö. Noin 40 prosenttia vastaajista oli päinvastaista mieltä, ja loput katsoivat, että huumeista ja alkoholista aiheutuu yhteiskunnalle yhtä paljon ongelmia. Miehet ja alle

35-vuotiaat korostivat keskimääräistä enemmän alkoholin aiheuttamia ongelmia, naiset sekä maaseudulla ja pienissä taajamissa asuvat sen sijaan huumeongelmia. Kaiken kaikkiaan väestöryhmien väliset erot olivat samankaltaiset kuin kysymyksessä huumeongelman suuruudesta Suomessa. Väestöryhmät, jotka näkivät huumeet suurena ongelmana maassamme, olivat muita taipuvaisempia pitämään huumeiden yhteiskunnalle aiheuttamia ongelmia suurempina kuin alkoholin aiheuttamia ongelmia.

Millaisia henkilökohtaisia tuntemuksia huumeongelmat sitten vastaajissa herättävät? Tätä mitattiin kysymyksellä, jossa tiedusteltiin, pelkäätekö joutuvan väkivallan kohteeksi muiden huumeiden käytön vuoksi. Sukupuolen, iän, asuinpaikan ja kieliryhmän mukaan eriteltyt tulokset esitetään taulukossa 1.

Väkivallan pelkoa koskeva kysymys määrittelee huumeongelmaa sosiaalisen turvallisuuden näkökulmasta. Vastausten mukaan merkittävä osa kansalaisista kokee sosiaalista turvattomuutta huumeiden käytön takia, ja tämä kokemus on naisten keskuudessa yleisempi kuin miesten keskuudessa. Nuoret pelkäävät huumeväkivaltaa vähemmän kuin vanhemmat ikäryhmät. Asuinpaikan mukaan tarkasteltuna turvattomuutta esiintyy selvästi eniten pääkaupunkiseudulla ja kaupungeissa eli alueilla, joilla on havaittu eniten huumeongelmia ja joilla myös huumeiden käytön yleisyyttä kuvaavat luvut ovat korkeimmat. Tämä yhteys ei sen sijaan näyttäisi pätevän kieliryhmien välisessä vertailussa: ruotsinkieliset vastaajat raportoivat pelon tunteesta useammin kuin suomenkieliset, vaikka olivat kokeneet asuinalueellaan vähemmän huumeongelmia kuin suomenkieliset. Ruotsinkielisten vastaajien lukumäärän pienyydestä johtuen tuloksen yleistämiseen on kuitenkin suhtauduttava varoen.

Riskien havaitseminen

Väestön huumeekielteisten asenteiden ylläpitämisen näkökulmasta huumeiden käytön riskien havaitsemista on pidetty yhtenä avainkysymyksenä. Lomakkeessa vastaajilta tiedusteltiin heidän käsityksiään tupakointiin, humalajuomiseen ja huumeiden käyttöön liittyvistä riskeistä. Kysymys kuului: Kuinka suuri terveydellinen tai muu riski mielestänne aiheutuu, jos ihmiset tekevät seuraavia asioita ... (luettelo asioista). Vastausvaihtoeh-

Taulukko 2. Eri huumausaineiden kokeilun sekä säännöllisen tupakoinnin, humalajuomisen ja kannabiksen käytön riskin enintään vähäiseksi arvioineiden osuudet sukupuolen ja iän mukaan, %

	Kokeilu 1–2 kertaa kannabis %	ekstaasi %	amfetamiini %	heroiini %	Säännöllinen humala- juominen ¹ , %	tupakointi ² %	kannabiksen käyttö, %
Kaikki	34	11	8	4	25	8	5
Miehet	40	14	10	5	34	10	7
Naiset	27	9	6	3	16	6	3
15–24-vuotiaat	53	20	14	6	38	10	11
25–34-vuotiaat	48	12	9	3	30	10	7
35–44-vuotiaat	33	10	8	5	25	7	1
45–69-vuotiaat	21	8	6	3	19	7	3

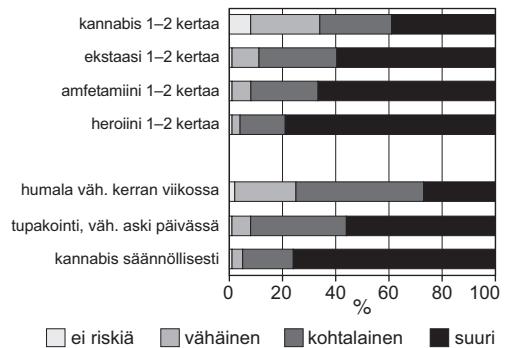
¹Humala ainakin kerran viikossa.
²Tupakoi vähintään askin päivässä.

dot olivat seuraavat: ei riskiä, vähäinen riski, kohtalainen riski ja suuri riski. Huumausaineiden osalta tiedusteltiin arviota sekä yhden, kahden kokeilukerran kohdalla että säännöllisen käytön kohdalla. Kuvioon 2 ja sitä täydentävään taulukoon 2 on koottu kannabiksen, ekstaasin, amfetamiinin ja heroiinin kokeilua sekä viikoittaista humalajuomista, päivittäistä tupakointia ja kannabiksen säännöllistä käyttöä koskevat vastaukset.

Tulokset osoittavat, että kannabis erotetaan kansalaisten riskikäsityksissä selvästi muista huumausaineista. Kyselyn mukaan kolmasosa suomalaisista oli syksyllä 2002 sitä mieltä, että kannabiksen kokeilemisesta aiheutuu enintään vähäinen riski. Ekstaasin kohdalla vastaava lukema oli 11 prosenttia ja amfetamiinin kohdalla 8 prosenttia. Heroiinin kokeileminen koettiin odotetusti kaikkein riskialttiimpana: ainoastaan 4 prosenttia vastaajista arvioi heroiinikokeilusta aiheutuvan riskin vähäiseksi tai olemattomaksi.

Miesten riskikäsitykset olivat kautta linjan naisten näkemyksiä lievempiä. Merkittävimmat erot löytyvät kuitenkin ikäryhmien väliltä: iän myötä riskikäsitykset tiukentuvat selvästi. Nuorimmassa ikäryhmässä yli puolet vastaajista ja seuraavassakin liki puolet arvioivat kannabiskokeilun riskit vähäisiksi. Alle 25-vuotiaista noin viidesosa (18 %) oli jopa sitä mieltä, että kannabiksen kokeilemiseen kerran tai kaksi ei sisälly mitään riskiä. Vanhimmassa ikäryhmässä sen sijaan vain yksi viidesosa vastaajista piti kannabiskokeilun riskejä vähäisinä ja yli puolet määritteli ne suuriksi. Iän mukaan vaihteli myös suhtautuminen ekstaasin ja amfetamiinin kokeiluun; heroiinikokeiluja sen sijaan pidettiin kaikissa ikäryhmissä riskialttiina toi-

Kuvio 2. Eri huumausaineiden kokeiluun sekä säännölliseen humalajuomiseen, tupakointiin ja kannabiksen käyttöön liittyvän riskin arviointi

mintana. Nuorimpien ikäryhmien kohdalla ekstaasi- ja amfetamiinikokeiluja koskevat vastaukset heijastanevat eurooppalaisessa nuorten aikuisten juhlimiskulttuurissa tapahtuneita muutoksia (Hakkarainen & Metso 2003). Erityisesti se, että viidesosa alle 25-vuotiaista katsoi ekstaasikokeilun riskit vähäisiksi, on merkille pantavaa.

Tulosten perusteella vaikuttaa siis siltä, että kannabiksen kokeilun kohdalla väestön kielteisten asenteiden ylläpidossa on epäonnistuttu. Tupakointiin (polttaa yhden tai useamman askin päivässä) ja säännölliseen humalajuomiseen (juo itsensä humalaan ainakin kerran viikossa) suhtauduttiin kriittisemmin kuin kannabiksen kokeiluun. Runsaat 90 prosenttia vastaajista katsoi, että säännöllinen tupakointi aiheuttaa kohtalaisen tai suuren riskin. Viikoittaisen humalajuomisen kohdalla vastaavaa mieltä oli kolme neljäsosaa vastaajista. Miehistä joka kolmas tosin oli sitä mieltä,

että viikoittaiseen humaltumiseen on sisältynyt enintään vähäinen riski. Nuoremmat vastaajat arvioivat humalajuomisen riskit vähäisemmiksi kuin vanhemmat ikäryhmät. Tupakoinnin kohdalla iällä sitä vastoin ei ollut suurtakaan merkitystä.

Toisaalta suhtautuminen säännölliseen kannabiksen käyttöön on hyvin varauksellista. Ainoastaan 5 prosenttia väestöstä ja 15–24-vuotiaista nuoristakin vain yksi kymmenestä arvioivat säännöllisen kannabiksen käytön riskit vähäisiksi, kun kolme neljäsosaa väestöstä ja nuoristakin noin 60 prosenttia pitivät niitä suurina. Merkille pantavaa kuitenkin on, että nuorimmissa ikäryhmissä säännöllisen kannabiksen käytön ja tupakoinnin riskiarviot ovat samalla tasolla. Ekstaasin, amfetamiinin ja heroinin säännöllisen käytön riskit arvioi suuriksi yli 90 prosenttia vastaajista; olemattomina tai vähäisinä niitä ei pitänyt juuri kukaan.

Vaikka huumeiden käyttöä pidettiin väestössä hyvin riskialttiina toimintana, ovat kannabisasenteiden eriytmistä koskevat tulokset samansuuntaisia kuin Kansanterveyslaitoksen aikuisväestön terveystutkimuksessa, jossa vastaajilta tiedusteltiin, mitkä aineet he lukevat miedoiksi ja mitkä koviksi huumeiksi (Jallinoja & Helakorpi & Uutela 2003).

Huumeiden laillistaminen ja oikeus käyttöön

Suomessa vallitsee huumeiden täyskielto. Huumeiden käyttö, myynti, maahantuonti ja kaikkinaisen muukin niihin liittyvä toiminta on lain mukaan kiellettyä ja rangaistavaa. Kansainvälisessä keskustelussa on kuitenkin argumentoitu myös näkökantoja, joissa huumeongelmien ratkaisuksi on tarjottu huumeiden laillistamista. Erityisesti kannabiksen kohdalla tällaista debattia on viime vuosina käyty laajalti.

Suomalaisten ajatuksia huumeiden laillistamisesta kartoitettiin kyselyssä kolmentyyppisillä kysymyksillä. Ensiksikin vastaajilta tiedusteltiin, pitäisikö ihmisillä olla oikeus käyttää kannabistuotteita tai heroinia. Toiseksi kysyttiin erikseen kannabistuotteiden (marihuana ja hasis) ja niin kutsuttujen kovien huumeiden (heroiini, amfetamiini, kokaiini ja muut vahvat huumausaineet) osalta, pitäisikö niitä voida ostaa laillisesti. Niille, jotka vastasivat myönteisesti jälkimmäisiin kysymyksiin, esitettiin jatkokysymykset siitä, mistä ja millä tavalla myynti tulisi järjestää. Taulukossa 3

esitetään niiden vastaajien osuudet, jotka ilmoittivat kannattavansa oikeutta huumeiden käyttöön ja mahdollisuutta niiden lailliseen hankintaan.

Taulukosta 3 nähdään, että oikeus käyttää huumausaineita ja mahdollisuus niiden lailliseen hankintaan eivät juuri saa tukea suomalaisten keskuudessa. Vain joka kymmenes vastaaja ilmoitti kannattavansa oikeutta kannabiksen käyttöön ja mahdollisuutta ostaa sitä laillisesti. Vaikka suomalaisten asenteet ja mielipiteet näyttävät näin tukevan vallitsevan huumeepolitiikan kieltolinjaa, kannattaa kuitenkin panna merkille, että noin neljäsosa nuorimmasta ikäryhmästä tuki niin kannabiksen käyttöoikeutta kuin mahdollisuutta sen lailliseen hankintaan. Heroinin ja muiden kovien huumeiden osalta kannatuslukemat jäivät 1–2 prosenttiin. Suhtautuminen kannabikseen eroaa siis tässäkin muista huumeista.

Jatkokysymyksessä selvästi suosituimmaksi myyntipaikaksi nousi ”erikoismyymälä tai Alko”. Muut annetut vastausvaihtoehdot asettuivat järjestykseen ”vain lääkärin määräämällä reseptillä”, ”apteekista ilman reseptiä” ja ”mistä tahansa kaupasta tai kioskista”.

Kun sallivamman huumausainepolitiikan kannatuslukuja vertaa edellä esitettyihin riskiarviointeihin, voi havaita, että enemmistö niistä nuorista, jotka pitivät kannabiksen kokeilemisesta aiheuttavia riskejä vähäisinä, ei kuitenkaan ollut valmis kannattamaan kannabiksen vapaata käyttöoikeutta tai laillista tarjontaa. Nuorten aikuisten ikäryhmässä asetelma oli vieläkin selvempi. Yhtäältä tämä kuvastanee suhtautumista säännöllisen kannabiksen käytön riskeihin, toisaalta on ilmeistä, että riskien havaitseminen ja poliittikkavallinat ovat kaksi eri asiaa. Se, että arvioi kannabiksen kokeilun riskit vähäisiksi, ei vielä itsessään johda vaatimuksiin kannabiksen käytön ja myynnin dekriminalisoimisesta.

Kyselyssä tiedusteltiin myös, olisiko vastaaja kiinnostunut kokeilemaan tai käyttämään huumausaineita, jos se ei olisi laitonta. Kantaa kysyttiin erikseen kannabikseen, ekstaasiin ja heroiniin. Kielteisten vastausten osuus oli ylivoimainen. Kannabiksen kohdalla 87 prosenttia, ekstaasin osalta 96 prosenttia ja heroinin kohdalla peräti 99 prosenttia tutkituista vastasi kysymykseen kielteisesti. Mielenkiintoista on, että kiinnostus kannabiksen kokeiluun jäi selkeästi pienemmäksi kuin niiden vastaajien osuus, jotka arvioivat sen riskit vähäisiksi.

Kiinnostuneimpia kokeiluista tai käytöstä olivat

Taulukko 3. Huuhausaineiden käyttöoikeutta ja laillista hankintaa kannattaneiden osuudet sukupuolen ja iän mukaan, %

	Oikeus käyttää kannabista %	Oikeus käyttää heroiniä %	Ostaa laillisesti kannabista %	Ostaa laillisesti heroiniä amfetamiinia, kokaiinia tms. %
Kaikki	10	1	11	2
Miehet	14	2	14	3
Naiset	6	1	7	1
15–24-vuotiaat	23	2	24	3
25–34-vuotiaat	13	1	14	2
35–44-vuotiaat	8	2	8	1
45–69-vuotiaat	5	1	5	2

odotetusti nuorimman ikäryhmän vastaajat. Heistä 14 prosenttia ilmoitti olevansa kiinnostunut kokeilemaan kannabista ja 7 prosenttia käyttämään sitä pidempäänkin. Kiinnostus ekstaasin kokeiluun oli sen sijaan vähäistä (6 %), ja kiinnostus heroiniin jäi tässäkin ryhmässä liki olemattomiin (1 %). Myös nuoria aikuisia kannabis (12 %) kiinnosti jonkin verran, mutta yli 35-vuotiaiden keskuudessa huumeiden kokeilu, vaikka se olisi laillistakin, ei juuri herättänyt mielenkiintoa.

Kun vastauksia tarkastellaan käyttötietojen mukaan, voidaan todeta, että puolet kannabista aikaisemmin kokeilleista oli sitä mieltä, että uudet kokeilut eivät heitä kiinnosta, vaikka ne eivät enää olisi laittomiakaan. Niistä vastaajista, jotka eivät olleet koskaan käyttäneet kannabista, vajaa neljä prosenttia ilmoitti olevansa kiinnostunut kokeilemaan sitä, jos se ei olisi laitonta. Näiden tulosten perusteella voidaan arvioida, että huumeiden käytön dekriminialisointi ei aiheuttaisi kovinkaan dramaattista uusien käyttäjien vyöryä. Toisaalta voi kysyä, miten luotettavasti tutkimuksen hypoteettinen kysymys ennustaa käyttäytymistä tilanteessa, jossa kieltonormeja ei enää olisi.

Suomen huumeepolitiikka ja ongelmien torjuntatoimet

Suomen huumeepolitiikkaa uudistettiin huomattavasti 1990-luvulla, kun valvonnan ja rikosoikeudellisen kontrollin rinnalle huumeitorjunnan kärkeen nostettiin ennaltaehkäisy, huumeiden käyttäjien hoito sekä joukko niin kutsuttuja haittojen vähentämiseen tähtäviä toimia (Hakkarainen & Tigerstedt 2002; Tammi 2002 & 2003). Perinteistä keinovalikoimaa on täydennetty lu-

kuisilla uusilla toimilla, joita ovat esimerkiksi käytettyjä neuloja ja ruiskuja puhtaisiin käyttövälineisiin vaihtavat terveysneuvontapisteet, opioidiriippuvaisten ongelmakäyttäjien lääkkeelliset korvaus- ja ylläpitothoidot, valtakunnallinen tiedotuskampanja ja huumeinformaatiota jakavat nettipalvelut sekä käyttörikosuudistus ja poliisiin uudet toimivaltuudet. Joistakin keinoista ja niiden soveltamisesta, esimerkiksi huumeetesteistä, ei vielä ole päästy riittävään yksimielisyyteen. Kyselyn tulokset kertovat, mitä kansalaiset näistä asioista ajattelevat.

Aloitetaan laajoista toimintalinjoista. Vastaajille esitettiin seitsemän erilaista toimintakokonaisuutta ja heitä pyydettiin arvioimaan, miten tärkeinä he pitävät niitä huumeongelmien vastaisessa toiminnassa. Vastausvaihtoehdot olivat seuraavat: hyvin tärkeä, melko tärkeä, ei kovinkaan tärkeä ja en osaa sanoa. Kaikkia nimettyjä toimintakokonaisuuksia pidettiin vähintäänkin melko tärkeinä. Erot syntyivät lähinnä siinä, mitä toimia pidettiin hyvin tärkeinä.

Selkeä ykkönen oli ennalta ehkäisevä lapsi- ja nuorisotyö, jonka peräti 90 prosenttia vastaajista katsoi hyvin tärkeäksi. Seuraavina tulivat tullin rajakontrolli (82 %) ja valistus/informaatio (81 %) ja niitä seurasivat poliisin toiminta (76 %), tartuntatautien ehkäisy (70 %) sekä huumeiden käyttäjien hoito (64 %). Ankaria rangaistuksia (46 %) pidettiin selkeästi muita toimenpiteitä harvemmin hyvin tärkeänä, ja näiden kohdalla löytyi myös merkille pantava määrä niitä (15 %), joiden mielestä kyseisen ratkaisumallin merkitys huumeongelmien vastaisessa toiminnassa ei ole kovinkaan tärkeä.

Ennalta ehkäisevillä toimilla on siis vahva asema ja kannatus väestön huumeausainepoliittisessa ajat-

telussa. Toisaalta tulokset osoittavat, että kansalaiset arvostavat otetta, jossa huumeongelmaan puututaan monipuolisesti. Myös uudempi, vasta 1990-luvun lopulla huumeekysymyksessä tärkeäksi noussut tartuntatautien ehkäisytöiminta on saavuttanut laajan hyväksynnän kansalaisten arvioinneissa. Kaiken kaikkiaan vastaajilla tuntui olevan varma näkemys erilaisten toimien tärkeydestä, sillä ei osaa sanoa -vastausten määrä jäi hyvin vähäiseksi. Aikuisväestön terveystutkimuksessa on käytetty samaa kysymystä ja tulokset ovat muutoin yhdenmukaiset, mutta ankaria rangais- tuksia hyvin tärkeinä pitävien osuus oli käsillä olevassa tutkimuksessa merkittävästi pienempi kuin Kansanterveyslaitoksen tutkimuksessa (vrt. Jallinoja & Helakorpi & Uutela 2003).

Toiseksi vastaajia pyydettiin ottamaan kantaa joihinkin yksittäisiin, viime vuosina runsaasti jul- kista keskustelua ja väittelyä herättäneisiin toi- menpiteisiin. Kysymyksessä mainitut toimenpi- teet on otettu Suomessa käyttöön vasta hiljattain. Ensimmäinen suonensisäisesti huumeita käyttä- ville suunnattu käytetyt ruiskut ja neulat puh- taisiin vaihtava terveysneuvontapiste avattiin vuonna 1997. Samana vuonna aloitettiin sosiaali- ja terveysministeriön määräyksellä opioidiriippu- vaisten huumeiden ongelmakäyttäjien korvaus- ja ylläpito-hoidon määrätietoinen kehittäminen. Huumetestejä alettiin tehdä joillakin työpaikoilla 1990-luvulla (Bothas 2002); myös joissakin yk- sittäisissä kouluissa on tehty huumetestejä, vaikka muun muassa opetushallitus ei ole niitä hyväksy- nytkään (Opetushallituksen ..., 2000). Poliisi sai oikeuden puhelinkuunteluun vuonna 1995 ja oi- keudet soluttautumiseen ja niin kutsuttuun vale- ostoon vuonna 2001.

Tulokset, jotka kertovat, mitä kansalaiset näis- tä toimenpiteistä syksyllä 2002 ajattelivat, esite- tään kuviossa 3. Jakaumat on tehty vain kantaa ottaneista, eli vastausvaihtoehdon ”ei osaa sanoa” valinneet on jätetty tarkastelun ulkopuolelle. Hei- dän osuutensa oli terveysneuvonnan kohdalla 5 prosenttia, korvaushoidon kohdalla 14 prosenttia ja muiden toimenpiteiden kohdalla ainoastaan 1–2 prosenttia.

Yleisesti ottaen suomalaiset näyttävät vastaan- ottaneen uudet toimenpiteet hyväksyvästi. Yksi- mielisimmin hyväksyttiin poliisin uudet oikeu- det, ja huumetestienkin kohdalla täysin hyväksy- vien osuus oli selkeästi osittain hyväksyvien osuu- ta suurempi. Terveysneuvonta ja korvaushoito oli- vat vaikeampia kysymyksiä. Selkeä enemmistö to-

sin hyväksyi nämäkin toimenpiteet, mutta osit- tain hyväksyvien osuudet olivat niiden kohdalla suuremmat kuin täysin hyväksyvien osuudet.

Erot mielipidejakautumissa heijastanevat eroja suhtautumisessa toimenpiteiden taustaideologioi- hin. Sekä terveysneuvonta että korvaushoito edus- taa haittojen vähentämisen politiikkaa ja uuden- laista suhtautumista huumeongelmaisiin, kun taas poliisitoimen uudet tutkintakeinot ja tavallaan huumetestitkin vain laajentavat kontrolliperin- teen keinovalikoimaa. Epäilyä terveysneuvontaa ja korvaushoitoa kohtaan on saattanut herättää sek- kin, että poliisi on aika ajoin esiintynyt voimak- kaasti niitä vastaan. Kaupunkien keskusta-alueil- la (esimerkiksi lasten päivähoidon läheisyydessä) tapahtuva neuojen vaihto on myös ollut omiaan herättämään tunteisiin vetoavaa ja kielteistä jul- kisuutta. Korvaushoitokysymyksessä mielialoja ovat hämmentäneet todennäköisesti sen käynnis- tämisen alkuvaiheisiin liittyneet rikosjutut.

Toisaalta on todettava, että myös huumetes- teistä ja poliisin uusista tutkintamenetelmistä on keskusteltu julkisuudessa kriittisesti. Ongelmana on tuotu esiin erityisesti niihin liittyvät yksityi- syydensuoja- ja oikeusturvakysymykset. Kansai- lismielipide näyttää kuitenkin olevan taipuvai- sempi hyväksymään viimeksi mainitut ongelmat kuin perinteisistä toimintatavoista poikkeaviin keinoihin liittyvät ongelmat. Ilmeisesti on hel- pompi luopua jostakin hyväksi koetun asian vuoksi kuin omaksua kokonaan uusia ajattelu- ja jäsentämistapoja. Ne väestöryhmät (nuoret ja pää- kaupunkiseudulla tai muissa suurimmissa kau- pungeissa asuvat), joilla on kokemusta huume- ongelmista omalta alueeltaan tai omasta elinpi- ristään, olivat muita hyväksyvämpiä haittojen vä- hentämispolitiikkaa kohtaan.

Asenteiden ja mielipiteiden muutokset

Huumausaineiden käyttö lisääntyi Suomessa 1990- luvulla merkittävästi ja huumeongelma sai aivan uudet mittasuhteet: erilaiset huumehaitat, kuten rikollisuus, sairastavuus, tartuntataudit ja kuole- mantapaukset, moninkertaistuivat (Virtanen 2001; Hakkarainen & Metso 2003). Muuttuneen tilan- teen myötä valtiolta on tартunut huumeisiin uusin ottein, mikä on näkynyt esimerkiksi tiivisty- neessä ohjelmatyössä, valtioneuvoston huumaus- ainepoliittisissa periaatepäätöksissä ja useissa ase- tusmuutoksissa (Hakkarainen & Tigerstedt 2002).

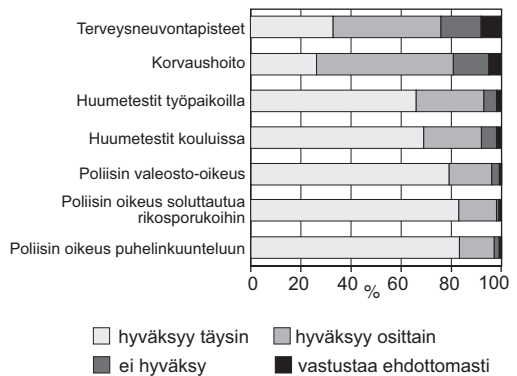
Tiedotusvälineet ovat käsitelleet huumeekysymyksiä tiuhaan tahtiin ja voimakkein äänenpainoin koko yhteiskuntaa ja kaikkia kansalaisia koskettavana ongelmana (Piispa 2001; Törrönen 2002; Hakkarainen & Törrönen 2002). Miten nämä muutokset näkyvät kansalaismielipiteessä?

Samojen kysymysten käyttö aikaisemmissa tutkimuksissa tekee mahdolliseksi tarkastella asenteiden ja mielipiteiden muutosta. Ovatko näkemykset huumeongelmasta muuttuneet? Onko suhtautuminen huumeisiin löystynyt vai tiukentunut? Osassa kysymyksiä vertailumahdollisuus ulottuu aina vuoteen 1992, osassa vuoteen 1996 ja osa kysymyksistä on tullut mukaan vasta vuoden 1998 tutkimuksessa. Kuviossa 4 tarkastellaan asenteiden ja mielipiteiden muutosta huumeongelman määrittelyssä, riskien havaitsemisessa ja erilaisten tekojen rangaistavuudessa. Mukaan on otettu kysymyksiä, joiden vertailuperspektiivi ulottuu vähintään vuoteen 1996. Riskien havaitsemista mittaavan kysymyksen muotoilu vuonna 1996 poikkesi lievästi myöhemmistä – fyysisen ja/tai muun vahingoittamisen sijaan vuosina 1998 ja 2002 puhuttiin terveydellisestä tai muusta riskistä –, mutta tällä ei näyttäisi olleen merkittävää vaikutusta tuloksiin.

Kuvio 4 kertoo selkeää kieltä siitä, että huumeongelman hahmottaminen on muuttunut kymmenen viime vuoden aikana oleellisesti myös kansalaismielipiteessä. Huumeongelmaa Suomessa suurena pitävien osuus lisääntyi väestössä vuoden 1996 noin 30 prosentista runsaaseen 40 prosenttiin vuonna 2002. Omalla asuinalueella huumeongelmat suuriksi kokeneiden määrä lähti voimakkaaseen nousuun vuoden 1998 jälkeen. Myös huumeisiin liittyvä sosiaalinen turvattomuus on lisääntynyt. Niiden vastaajien osuus, jotka pelkäävät joutuvansa väkivallan kohteeksi muiden huumeiden käytön vuoksi, kaksinkertaistui vuosien 1992 ja 2002 välillä. Muutokset ovat tilastollisesti merkitseviä ($p < 0,001$).

Huumeongelmista tunnetun huolen vahvaa kasvua kuvastaa myös vertailu alkoholiin. Niiden vastaajien osuus, jotka olivat sitä mieltä, että huumeista aiheutuu enemmän ongelmia kuin alkoholista, kohosi vuosien 1992 ja 2002 välillä kaksinkertaiseksi, 15 prosentista runsaaseen 30 prosenttiin. Kyseessä on nimenomaan merkityksissä ja painotuksissa tapahtunut muutos, sillä alkoholin kulutus ja sen aiheuttamat haitat eivät tänä aikana suinkaan vähentyneet (Karlsson & al. 2003). Alkoholihaittoja on vain ehkä alettu sietää parem-

Kuvio 3. Eräiden huumeusainepoliittisten toimenpiteiden hyväksyttävyyttä

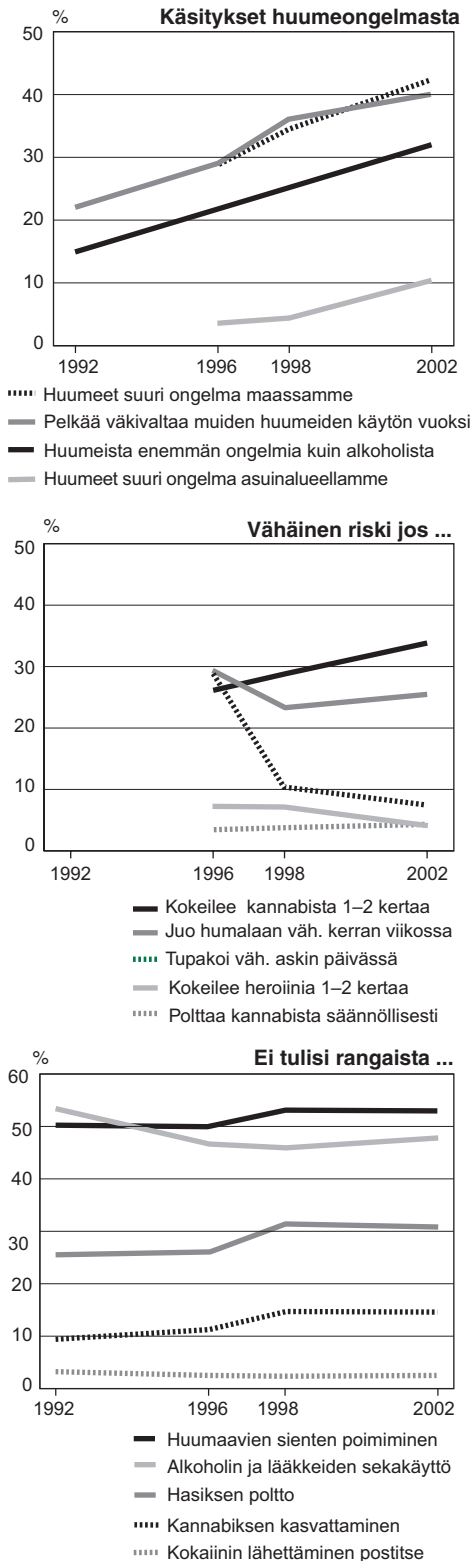
min, kun taas huumeongelmien painoarvo on vastaavasti kasvanut. Tämä on ollut selkeästi havaittavissa myös lehdistön pääkirjoituksissa, joissa huumehuoli vyöryi 1990-luvun lopulla alkoholi-ongelmista tunnetun huolen yli (Törrönen 2002).

Muutoksia on tapahtunut myös riskien havaitsemisessa. Erityisen mielenkiintoista on se, että tässä muutokset kulkevat eri suuntiin. Ainut asia, jossa riskiarviot ovat lientyneet, on suhtautuminen kannabiksen kokeiluun. Niiden osuus, jotka katsoivat, että kannabiksen kokeiluun kerran tai kaksi sisältyi enintään vähäinen riski tai ei lainkaan riskiä, lisääntyi vuosien 1996 ja 2002 välillä 26 prosentista 34 prosenttiin. Muutos on tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,001$). Varauksellinen suhtautuminen kannabiksen säännölliseen käyttöön on sen sijaan pysytellyt tarkastelujakson ajan ennallaan.

Suhtautuminen muiden aineiden riskeihin on tiukentunut. Heroiinin kokeilun riskejä vähäisinä pitävien osuus on pienentynyt vuoden 1998 jälkeen. Muutos ei ole suuri, mutta se on tilastollisesti merkitsevä ($p < 0,01$). Sitä on luontevaa tulkita huumeilanteen muutosta vasten. Heroiinia alkoi tulla Suomen huume-markkinoille suuremmissa määrin juuri vuodesta 1998 alkaen (Hieta-niemi 2001), ja käytön lisääntyminen aiheutti nopeasti haittoja, joista esimerkiksi myrkytyskuolemia käsiteltiin tiedotusvälineissä runsaasti vuosituhaten taitteen molemmin puolin (Hakkarainen 2002). Suomalaisessa yhteiskunnassa aikaisemmin verraten vähiin jääneiden heroinin käytön haittojen dramaattinen ja yhtäkkinen esillepano on epäilemättä ”ruokkinut” kriittisyyttä heroiinikokeiluja kohtaan.

Suurin muutos on tapahtunut suhtautumisessa tupakointiin. Niiden vastaajien osuus, jotka kat-

Kuvio 4. Asenteiden ja mielipiteiden muutokset

sovat, että vähintään askin päivässä tupakoiminen muodostaa enintään vähäisen riskin, putosi vuoden 1996 liki 30 prosentista alle 10 prosentin vuonna 2002. Kiinnostavaa on, että vaikka tupakoinnin terveyshaitat ovat hallinneet julkista keskustelua koko 1990-luvun (Piispa 1997), riskikäsitykset väestön piirissä ovat muuttuneet näin selvästi vasta vuosikymmenen jälkipuoliskolla. Tilastollisesti melkein merkitsevä muutos ($p < 0,05$) on tapahtunut myös suomalaisten suhtautumisessa viikoittaisen humalajuomisen riskeihin, vaikka arvioinnit eivät enää vuoden 1998 jälkeen olekaan tiukentuneet.

Se, että eri päihdeaineiden käyttöön liittyvien riskien arvioinnit ovat muuttuneet väestössä pääosin kriittiseen suuntaan, korostaa päinvastaisen suunnan merkitystä kannabiskokeilujen kohdalla. Kannabisasenteiden lientyminen selittyy pitkälti sukupolvi-ilmiönä. Syntymäkohorttien mukaan kannabiskokeilujen riskejä vähäisinä tai olemattomina pitävien osuudet ovat 1970- ja 1980-luvulla syntyneiden keskuudessa huomattavasti suuremmat kuin vanhempien ikäryhmien keskuudessa. 1970- ja 1980-luvulla syntyneistä vastaajista 52 prosenttia piti vuonna 2002 kannabiskokeilujen riskejä enintään vähäisinä, kun vastaava osuus 1960-luvulla syntyneillä oli 34 prosenttia ja laski siitä edelleen tätä vanhempien keskuudessa. Vuosien 1996 ja 2002 välillä eri syntymäkohorttien kannabisasenteissa ei ollut todettavissa tilastollisesti merkitseviä muutoksia. Toisin oli tupakoinnin kohdalla: suhtautuminen tupakoinnin riskeihin on muuttunut aikaisempaa oleellisesti kriittisemmäksi kaikenikäisten keskuudessa, mikä kertoo siitä, että tupakoinnin riskiarvioinneissa ei ole kannabisasenteiden tapaan kysymys sukupolvi-ilmiöstä vaan yleisemmästä aikakauden liittyvästä muutoksesta.

Ajallisia muutoksia väestön rangaistusasenteissa selvitettiin kysymyksellä, jossa vastaajilta tiedusteltiin, tulisiko heidän mielestään siinä nimeytyistä teoista antaa rangaistus. Asenteet hasiksen polttamiseen ($p < 0,01$) ja kannabis-kasvin kasvattamiseen ($p < 0,001$) ovat vuosien 1992 ja 2002 välillä jonkin verran lieventyneet. Muutokset ovat tilastollisesti merkitseviä, mutta muutosta ei ole enää vuoden 1998 jälkeen tapahtunut. Suhtautuminen sienten poiminnan ja kokaiinin postittamisen rangaistavuuteen ei sen sijaan ole juuri muuttunut, kun taas asennoituminen alkoholin ja lääkkeiden sekakäyttöön on tiukentunut hiukan ($p < 0,01$).

Muutoksia merkittävämpää onkin ehkä se, miten eri tavalla vastaajat erilaisiin tekoihin suhtautuvat. Puolet vastaajista oli vuonna 2002 valmis jättämään luonnosta saatavien huumaavien sien-ten poimimisen rankaisematta. Hasiksen polttamisen olisi jättänyt rankaisematta noin kolmasosa vastaajista, mutta kannabis-kasvin kasvattamisen enää runsas kymmenesosa. Kokaiinin lähettämisestä postitse vastaajat olisivat langettaneet rangaistuksen lähes yksimielisesti. Laittomia huumeita koskevat asenteet toisin sanoen tiukkenevat sitä mukaa, kuin luonnosta hankkimisesta ja käyttämisestä siirrytään valmistukseen ja salakuljetukseen.

Joitakin vuoden 2002 kyselyn tuloksia voidaan verrata myös pohjoismaisen tutkimuksen yhteydessä Suomesta vuonna 1993 kerättyyn väestöaineistoon (Hakkarainen & al. 1996). Huumausainepolitiikan yleisten toimintalinjojen kannatuksessa suurin muutos on se, että huumehoidon merkitys näyttää väestön silmissä kasvaneen. Vuonna 1993 sitä piti hyvin tärkeänä 56 prosenttia suomalaisista, kun vastaava osuus vuonna 2002 oli 64 prosenttia. Toisen mielenkiintoisen vertailukohdan tarjoaa terveysneuvontaa koskeva kysymys. Vuonna 1993 noin 45 prosenttia suomalaisista kannatti käytettyjä ruiskuja ja neuloja puhtaisiin käyttövälineisiin vaihtavaa toimintaa, noin 25 prosenttia vastusti sitä ja 30 prosenttia ei osannut ottaa kantaa kysymykseen. Nyt kun mainittu toiminta on Suomessakin käynnissä, epävarmojen vastaajien määrä on vähentynyt oleellisesti ja enemmistön mielipide on uutta käytäntöä tukeva.

Tietolähteet

Huumeet ovat nykyään esillä monilla eri foorumeilla. Tiedotusvälineet käsittelevät huumeekysymyksiä lähes päivittäin. Kouluissa, kerhoissa, harastuksissa, erilaisissa tapahtumissa ja tilaisuuksissa, Internet-sivustoilla, kirjallisuudessa ja elokuvissa tarjotaan valistusta. Informaatiovirran kattavuus on huima. Tässä tilanteessa on kiinnostava tietää, mitä tietoa ihmiset valitsevat ja minkä lähteiden varassa he muodostavat omat käsityksensä huumeista ja niihin liittyvistä ongelmista. Tutkimuksessa tätä selvitettiin kysymyksellä: Miten tärkeitä seuraavat tahot ovat olleet teille huumeita koskevan tiedon saannin kannalta?. Vastaajia pyydettiin arvioimaan yhdeksää vaihtoehtoa astei-

kolla ”ei lainkaan tärkeä”, ”jossain määrin tärkeä” ja ”hyvin tärkeä”. Kuviossa 5 esitetään tulokset kaikkien vastaajien osalta.

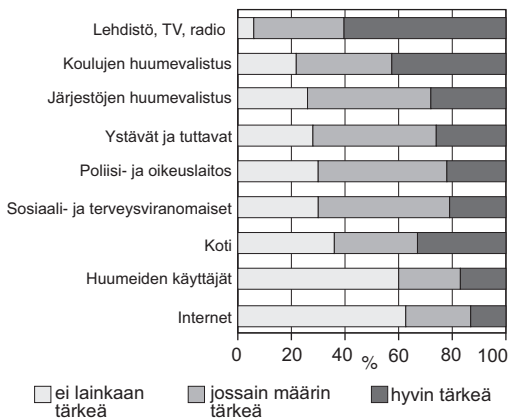
Tiedotusvälineet, lehdistö, televisio ja radio, nousivat vastauksissa tärkeimmiksi tietolähteiksi. Peräti 61 prosenttia vastaajista piti niiden merkitystä huumeita koskevan tiedon saantinsa kannalta hyvin tärkeänä. Toinen keskeinen huumeitiedon kanava oli koulujen huumevalistus. Merkittävä osa vastaajista korosti myös järjestöjen sekä ystävien ja tuttavien tärkeyttä. Kotia piti hyvin tärkeänä huumeitiedon lähteenä kolmasosa vastaajista, mutta saman verran oli niitäkin, joiden mielestä sen merkitys on olematon.

Hienoinen yllätys on se, että poliisin ja oikeuslaitoksen merkitystä huumeitiedon lähteenä ei koettu vahvemmin, vaikka erityisesti poliisi on osallistunut erilaisten tahojen huumeitilaisuuksiin hyvinkin aktiivisesti ja on myös tiedotusvälineissä runsaasti käytetty asiantuntija. Saattaa tietenkin olla, että osa poliisin ennalta ehkäisevästä toiminnasta peittyi ja menee ikään kuin tilaisuuksien järjestäjätahojen (esim. koulun ja järjestöjen) piikkiin. Toinen mahdollisuus on se, että kansalaisten mielestä poliisin asiantuntemus rajoittuu lähinnä huumerikollisuuteen.

Suurempi yllätys on kuitenkin ehkä se, että Internetin merkitys tietolähteenä arvioitiin verraten vähäiseksi. Vaikka Internet kaikille avoimena ja runsaasti myös huumeysteisiä sivustoja sisältävänä välineenä epäilemättä muodostaa varteen otettavan vastavoiman perinteiselle huumeiden vaaroja korostavalle valistukselle (Rantala 2000; Salasuo 2000; Piispa 2002), se ei ainakaan vielä näytä nousseen tärkeäksi huumeitiedon lähteeksi kovinkaan monelle suomalaiselle. Vastaajan iän huomioon ottaminen ei tätä tulosta muuta, sillä Internetiä hyvin tärkeänä tietolähteenä pitävien osuudet olivat kaikissa ikäryhmissä jokseenkin samalla tasolla.

Tärkeinä pidetyissä tietolähteissä sen sijaan oli selkeää vaihtelua iän mukaan. Tiedotusvälineet, sosiaali- ja terveysviranomaiset sekä poliisi painottuivat vanhemmissa ikäryhmissä enemmän kuin nuorilla. Koulun huumevalistus, ystävät ja tuttavat sekä huumeiden käyttäjät taasen olivat nuorille tärkeämpiä tietolähteitä kuin vanhemmille. Erityisen mielenkiintoista on se, että nuorimmassa eli 15–24-vuotiaiden ikäryhmässä koulun huumevalistusta pidettiin selkeästi tärkeimpänä huumeitiedon lähteenä. Liki puolet (47 %) tämän ryhmän vastaajista arvioi koulun merki-

Kuvio 5. Huumeita koskevan tiedon saannin lähteet, %

tyksen hyvin tärkeäksi ja saman verran oli niitä, jotka pitivät sitä jossain määrin tärkeänä.

Lähes 40 prosenttia nuorista arvioi ystävien ja tuttavien merkityksen huumeitiedon lähteenä hyvin tärkeäksi. Tämä kertoo siitä, että huumeiviesit välittyvät merkittävässä määrin kaveripiirien ja niissä käytyjen keskustelujen kautta. Monen nykynuoren kaveripiiriin kuuluu myös huumeita kokeilleita tai niitä käyttäviä henkilöitä (Hakkarainen & Metso 2003). Puolet nuorimmasta ikäryhmästä nimesikin huumeiden käyttäjät joko hyvin tärkeäksi (22 %) tai jossain määrin tärkeäksi (30 %) tietolähteekseen. Tällä seikalla voi olla huomattava vaikutus huumeasenteisiin. Erityisesti suhtautuminen kannabikseen on tiiviisti yhteydessä siihen, onko henkilöllä huumeita käyttäviä ystäviä tai tuttavuuksia. Huumeiden käyttäjiä henkilökohtaisesti tuntevista vastaajista noin 40 prosenttia piti kannabiksen kokeilemisesta aiheutuvia riskejä enintään vähäisinä, kun niillä, jotka eivät tunteneet huumeiden käyttäjiä, vastaava osuus jäi 20 prosentin tietämille. Huumeita itse kokeilleista kannabiksen kokeilun riskit enintään vähäisiksi arvioi runsaat 80 prosenttia.

Oman käyttökokemuksen tärkeyttä tietolähteenä ei lomakkeessa erikseen kysytty. Käyttöä koskevien kysymysten perusteella voidaan kuitenkin epäsuorasti arvioida omakohtaisen kokemuksen vaikutuksia asenteisiin ja mielipiteisiin. Huumeita kokeilleet suhtautuivat odotetusti muita kriittisemmin kontrollipolitiikkaan ja vastaavasti muita myönteisemmin vaihtoehtoihin politiikkoihin ja käytön riskeihin. Erot muihin vastaajiin olivat suurimmat kannabiskysymyksissä.

Johtopäätökset

Aloitetaan tutkimuksen tulosten pohdinta ottamalla vertailukohdaksi tietoja englantilaisten asenteista ja mielipiteistä. Vuonna 1983 käynnistetyn tutkimussarjan (British Social Attitudes Survey) mukaan asennoituminen kannabikseen on kulkenut Isossa-Britanniassa selkeästi lievempään ja vapaamielisempään suuntaan (Gould & Stratford 2002). Vuonna 2001 kannabiksen polttamisen laillistamista kannatti 41 prosenttia briteistä, kun vastaava luku vuonna 1983 oli 12 prosenttia. Vuodesta 1995 laillistamisen kannatus oli kasvanut 10 prosenttiyksikköä. Lähes puolet (45 %) tutkimukseen vastanneista oli sitä mieltä, että kannabista pitäisi olla laillisesti saatavilla lisensoiduista erikoismyymälöistä, ja puolet (52 %) vastaajista katsoi, että kannabiksen hallussapidosta ei tulisi nostaa syytettä. Liberaaleinta asennoituminen oli nuorimmissa ikäluokissa. Liki 60 prosenttia 18–34-vuotiaista oli sitä mieltä, että kannabiksen polttamisen tulee olla laillista, ja yli puolet (55 %) ikäryhmästä hyväksyi väitteen, että laittomien huumeiden käyttö on normaali osa joidenkin ihmisten elämää. Isossa-Britanniassa kannabisasenteiden lientyminen ei ole kuitenkaan pelkästään sukupolvi-ilmiö, sillä vapaamielistymistä on tapahtunut selkeästi myös varttuneemman väestön piirissä. Kyseessä on siten laajempi aikakauden liittyvä ilmapiirin muutos (ks. myös Pearson & Shiner 2002). Suhtautuminen koviin huumeisiin sen sijaan on säilynyt hyvin kielteisenä.

Suomalaisten asenteissa ja mielipiteissä on nähtävissä sama kaava: suhtautuminen kannabikseen on lientynyt samalla, kun asennoituminen koviin huumeisiin on pysynyt erittäin torjuvana. Suomalaisten suhtautuminen kannabikseen on kuitenkin edelleen selvästi kriittisempää kuin brittien. Suomessa kannabismielipiteiden muutos on ollut Isoa-Britanniaa selkeämmin sukupolvi-ilmiö, joka on rajoittunut lähinnä 1970- ja 1980-luvulla syntyneisiin nuoriin ja nuoriin aikuisiin. Jos suhtautuminen kannabikseen tulevien sukupolvien keskuudessa muotoutuu samaan tapaan, saattaa kannabisasenteiden vapaamielistyminen jatkua edelleen myös Suomessa. Tähän suuntaan viittaa englantilaistutkimuksen havainto, jonka mukaan ajatus siitä, että suhtautuminen huumeisiin tiukkenisi iän myötä nuorten siirryttyä työ- ja perhe-elämän vastuisiin ja rutiineihin (niin kutsuttu life-cycle-efekti), ei pitänyt kannabiksen kohdalla paikkaansa.

Suomalaisten 1970- ja 1980-luvulla syntynyt sukupolvi ei eroa vanhemmista ikäryhmistä ainoastaan asenteissaan vaan myös siinä, että huumeiden kokeilu ja käyttö ovat sen keskuudessa oleellisesti aikaisempaa yleisempiä (Hakkarainen & Metso 2003). Huumausaineet ja niihin liittyvät kysymykset ovat heille tutumpi asia kuin millenkään aikaisemmalle sukupolvelle. Tässä tilanteessa yksioikoinen ja jyrkkäotteinen kielteisten asenteiden vaaliminen saattaa turhaan kärjistää näkökantoja. Huumeviestit välittyvät suomalaisnuorille heidän kaveripiiriensä kautta, ja näihin kaveripiireihin kuuluu entistä useammin myös huumeita kokeilleita tai käytäviä henkilöitä, jotka tuovat keskusteluihin oman näkökulmansa. Valistuksen ja tiedotuksen uskottavuus joutuu helposti vaakalaudalle, jos faktat eivät pidä paikkaansa tai jos keskeisiksi koetuista aiheista vaietaan.

Lisäksi on huomattava, että suomalaisten huumeita koskevat asenteet ja mielipiteet heijastelevat myös kansainvälistä ilmapiirin muutosta, jota tuskin pystytään täysin patoamaan tiukimmillakaan kansallisilla rajoituksilla. Kannabisasenteiden muutoksen merkitystä korostaa vielä se, että se on tapahtunut ilmapiirissä, jossa suomalaisten suhtautuminen tupakointiin ja humalajuomiseen on muuttunut kriittisemmäksi. Päihdeasenteiden kehityssuunnat näyttävät näin ollen eriytyneen. Tämä olisi todennäköisesti voitu havaita myös alkoholiasenteiden sisällä, jos tutkimuksessa olisi tiedusteltu vastaajilta suhtautumista alkoholiin viikoittaista humalajuomista hienosyisemmin ja erilaisia juomatapoja eritellen. Onko tässä kysymys jostain periaatteellisemmasta arviointiperusteiden tai suhtautumistapojen muutoksesta, jää vielä nähtäväksi.

Huumeita koskevan tiedon kannalta mielenkiintoinen tulos tässä tutkimuksessa oli se, että nuoret nostivat koulun tärkeimmäksi tietolähteekseen. Huumekysymyksen pitkäjännitteisen ja portaittaisen käsittelyn mahdollistava koululaitos näyttää nauttivan vahvaa luottamusta suomalaisten keskuudessa. Sen sijaan Internetiä nuoret eivät pitäneet huumetietonsa kannalta tärkeänä lähteenä. Tämä on selkeästi vastoin yleisiä odotuksia ja pelkoja.

Tutkimuksen yksi keskeinen tulos on sen havainnollistaminen, kuinka huolestuneita kansalaiset ovat huumetilanteesta ja sen aiheuttamista

ongelmista. Huumeongelmien katsottiin selvästi lisääntyneen, ja monet vastaajat kokivat huumeet myös uhkana henkilökohtaiselle turvallisuudelleen. Se, mitä asioita mielipiteissä korostettiin, vaihteli vastaajien sosiaalisen taustan mukaan. Iällä, sukupuolella, asuinpaikalla ja kieliryhmällä oli oma vaikutuksensa tuloksiin. Maaseudulla asuvat korostivat valtakunnan huumeongelman suuruutta, kun taas kaupunkilaisilla painottuivat asuinalueen huumeongelmat ja sosiaalinen turvattomuus. Kokonaisuutena väestön käsitykset huumeongelmasta myönteilivät julkisuudessa esitettyjä ongelmanmäärittelyjä. Huumeongelmien kasvu 1990-luvulla on tuotu näyttävästi esiin niin viranomaisten, päättäjien ja erilaisten asiantuntijoiden kuin tiedotusvälineidenkin toimesta. Se, että valtakunnan huumeongelman kokevat suurimpana väestöryhmät, joilla on vähiten oma-kohtaista kosketusta ongelmiin, kuvastaa tiedotusvälineiden ja julkisen keskustelun merkittävä vaikutusta mielipiteisiin.

Huumausainuongelmien torjunnassa väestön mielipiteet ja asenteet ovat vahvasti vallitsevan politiikan takana. Huumeiden käytön ja tarjonnan laillistamista koskevat kysymykset eivät juuri saaneet vastakaikua suomalaisten keskuudessa. Poikkeuksena tosin on mainittava alle 25-vuotiaat nuoret, joista liki neljäsosa ilmoitti kannattavansa oikeutta kannabiksen käyttöön ja sen lailliseen hankintaan. Joka tapauksessa ero edellä esitelyihin väestön asenteisiin Isossa-Britanniassa on suuri.

Huumeongelmien torjunnassa kansalaiset arvostavat otetta, jossa tilanteeseen puututaan monipuolisin keinoin. Tärkeimpinä pidettiin ennalta ehkäiseviä toimia ja raja-valvontaa. Kysyttäessä kansalaisten mielipiteitä vasta hiljattain käyttöön otetuista huumausainepoliittisista toimenpiteistä uudet poliisiavaltuudet saivat lähes yksimielisen hyväksynnän. Kannatus oli vahva myös huume-testeillä. Se, että huume politiikassa perinteisesti vahvaa kontrolli- ja valvontavallan keinovalikoimaa tehostavat uudet toimenpiteet hyväksytään väestön mielipiteissä laajasti, ei ole aikaisempien tutkimustietojen perusteella kovinkaan yllättävää. Enemmän huomiota kiinnittää sen sijaan se, että myös sellaiset toimenpiteet, jotka edustavat niin kutsuttua haittojen vähentämisen politiikkaa ja uudenlaista suhtautumistapaa huumeongelmaisiin, koettiin kansan parissa legitimeinä.

KIRJALLISUUS

- BOTHAS, HEIKKI: Huumeet testit suomalaisissa yrityksissä – lääke todelliseen vai kuviteltuun uhkaan? Yhteiskuntapolitiikka 67 (2002): 1, 44–53
- BOURDIEU, PIERRE: Sosiologian kysymyksiä. Tampere: Vastapaino, 1985
- GOULD, ARTHUR & STRATFORD, NINA: Illegal drugs: highs and low. In: Park, A. & Curtice, J. & Thomson, K. & Jarvis, A. & Bromley, C. (eds.): British social attitudes: the 19th report. London: Sage, 2002
- HAKKARAINEN, PEKKA: Huumeekulttuurin muutos ja huumekuolemat. S. 110–136. Teoksessa: Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.): Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- HAKKARAINEN, PEKKA & METSO, LEENA: Huumeiden käytön uusi sukupolvi. Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003): 3, 244–256
- HAKKARAINEN, PEKKA & TIGERSTEDT, CHRISTOFFER: Ristiriitojen huume politiikka – huumeongelman normalisaatio Suomessa. S. 250–269. Teoksessa: Heikkilä, M. & Kautto, M. (toim.): Suomalaisten hyvinvointi 2002. Helsinki: Stakes, 2002
- HAKKARAINEN, PEKKA & TÖRRÖNEN, JUKKA: Huumeet ja hyvinvointivaltion muutos. Yhteiskuntapolitiikka 67 (2002): 6, 539–551
- HAKKARAINEN, PEKKA & HÜBNER, LENA & LAURSEN, LAU & ØDEGÅRD, EINAR: Drug use and public attitudes in the Nordic countries. P. 125–164. In: Hakkarainen, P. & Laursen, L. & Tigerstedt, C. (eds.): Discussing drugs and control policy. NAD Publications 31. Helsinki: NAD, 1996
- HIETANIEMI, TUUJA: Organisoitujen rikollisuuden tila ja torjunnan haasteet. Haaste 1 (2001): 3–4, 28–29
- HUUMAUSAINESTRATEGIA 1997. Huumausainepoliittisen toimikunnan mietintö. Komiteamietintö 1997: 10. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1997
- JALLINOJA, PIA & HELAKORPI, SATU & UUTELA, ANTTI: Huumekontaktit, huume mielipiteet ja valtakunnallisen huumeviestintäkampanjan havaittavuus. Julkaisuja B1/2003. Helsinki: Kansanterveyslaitos, 2003
- JALLINOJA, PIA & PIISPA, MATTI & TIGERSTEDT, CHRISTOFFER: Koko totuus huume kampanjasta. Valtakunnallisen hankkeen arviointi. Julkaisuja 10/2003. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus, 2003
- KARLSSON, THOMAS & MÄKELÄ, PIA & TIGERSTEDT, CHRISTOFFER & ÖSTERBERG, ESA: Alkoholipoliittikka tuontirajoitusten poistussa. Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003): 1, 77–82
- KONTULA, OSMO: Huumeet Suomessa 1990-luvulla. Monisteita 27/1997. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö, 1997
- KONTULA, OSMO & KOSKELA, KAJ: Huumeiden käyttö ja mielipiteet huumeista. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/1992. Helsinki 1992
- OPETUSHALLITUKSEN HUUMETESTEJÄ KOSKEVA MUISTIO kouluille ja oppilaitoksille, 18.10.2000
- PARTANEN, JUHA: Huumeet maailmalla ja Suomessa. S. 13–37. Teoksessa: Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.): Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- PARTANEN, JUHA & METSO, LEENA: Suomen toinen huumeaalto. Yhteiskuntapolitiikka 64 (1999): 2, 143–149
- PEARSON, GEOFFREY & SHINER, MICHAEL: Rethinking the generation gap: attitudes to illicit drugs among young people and adults. Criminal Justice 2 (2002): 1, 71–86
- PIISPA, MATTI: Valistus, holhous, suojele. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta. Acta Universitatis Tamperensis 564. Tampere 1997
- PIISPA, MATTI: Sanomalehtien tarjoamat huumeviestit. Yhteiskuntapolitiikka 66 (2001): 5, 463–470
- PIISPA, MATTI: Jätetäänkö nettikeskustelut huumeista liberaaleille? Tiimi 2002: 2, 12–13
- RANTALA, KATI: Internet linkkinä huumeiden huikeille. Nuorisotutkimus 18 (2000): 2, 52–55
- RANTANEN, TEEMU: Huumeet kapinan välineenä. Nuorisotutkimus 14 (1996): 3, 19–27
- SALASUO, MIKKO: Miksi nuoret eivät usko valistukseen? Tiimi 2000: 5, 9–11
- SALASUO, MIKKO: Ekstaasin käyttäjien terveyden lukuaito – riskien ja haittojen tunnistaminen, ehkäisy ja vähentäminen. Nuorisotutkimus 22 (2004): 1 (ilmestyy)
- SOIKKELI, MARKKU: Miten puhua huumeista. Helsinki: Stakes, 2002
- TAMMI, TUUKKA: Onko Suomen huume politiikka muuttunut? S. 252–271. Teoksessa: Kaukonen, O. & Hakkarainen, P. (toim.): Huumeidenkäyttäjät hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Gaudeamus, 2002
- TAMMI, TUUKKA: Huume kuri vai haittamatti? Haittojen vähentämisen käsite ja huume politiikan vastakkainasettelut vuoden 1997 huumausainepoliittisessa toimikunnassa. Yhteiskuntapolitiikka 68 (2003): 5, 465–477
- TÖRRÖNEN, JUKKA: Lehdistön huume politiittinen asemoituminen vuosina 1993–2000. Yhteiskuntapolitiikka 67 (2002): 6, 513–522
- VIRTANEN, ARI: Huumausainetilanne Suomessa 2000. Tilastoraportti 1/2001. Helsinki: Stakes, 2001.

ENGLISH SUMMARY

Pekka Hakkarainen & Leena Metso: Opinions and attitudes towards drugs and drug policy in Finland 2002 (Suomalaisten subitautuminen huumeisiin ja huume-politiikkaan. Mielenpiteet ja asenteet väestössä 2002)

The article describes the opinions and attitudes of people in Finland towards drugs and drug policy and compares the main differences against socio-demographic factors. The data come from a postal questionnaire survey carried out by Statistics Finland in autumn 2002 with a representative sample ($n = 4,053$) of Finnish people aged 15–69. The response rate was 63%.

Population surveys aimed at monitoring attitudes and opinions on drug-related issues have been conducted in Finland since the early 1990s. Some of the items in the 2002 questionnaire were the same as in the corresponding surveys in 1992, 1996 and 1998, which allows us to make comparisons over time.

The results show that people in Finland are concerned about the growth of drug problems and that they have become more so over time. The concern is greatest among people living in rural areas, even though they come face to face with drug problems less often than people in urban areas. The media and public debate have a major impact on people's opinions.

Views on the health risks associated with drugs vary sharply with age. About half of the respondents under 35 took the view that experimenting with cannabis carried little or no risk, whereas older people took a much more critical stance. One-fifth of the respondents under 25 also thought that the risks involved in experimenting with ecstasy were insignificant. Even the

younger age groups, though, thought that regular use of these drugs did involve risks. Opinions towards heroin use were critical in all age groups.

It seems that public opinion and attitudes towards drugs have become increasingly differentiated. The proportion of people who consider regular smoking a minor health risk, has sharply declined. Attitudes towards the risks of weekly drinking to intoxication have also become somewhat stricter. Attitudes towards cannabis use, on the other hand, are somewhat more permissive than earlier. In contrast to the situation in Britain, for instance, where all age groups now show a more liberal attitude towards cannabis, the changes in Finland are mainly confined to age cohorts born in the 1970s and 1980s.

As for the prevention of drug problems, people in Finland are firmly behind official policy, and campaigns for the legalisation of drugs have met with a very lukewarm reception. People are in favour of a drug policy that intervenes in the problems on a broad front with multiple tools. There is almost unanimous support for the new powers given to the police, but there is also widespread acceptance of harm-reduction strategies, including needle and syringe exchange programmes and substitution therapy for hard drug addicts.

Asked to identify their most important sources of information, young people referred most frequently to the school, whereas for older age groups the media emerged as the main source of information.

KEY WORDS

Drugs, drug policy, public opinion, attitudes, Finland